

OM FUNDAMENTALISME, SKRIFTSYN OG LOVRELIGION

BAGGRUNDSTEKST TIL LÆREREN

En definition af fundamentalisme

Der findes flere måder at definere fundamentalisme på. I dette projekt tages der udgangspunkt i den klassiske religionsfaglige forståelse, som fx er beskrevet i Guds Religionsleksikon. Fundamentalisme defineres her som en bogstavelig forståelse af en religions hellige skrifter.

Begrebet fundamentalisme opstod i USA i 1910'erne i forbindelse med udgivelsen af et kristent evangelisk blad: *The Fundamentals*, som argumenterede for en bogstavelig eller fundamental fortolkning af Bibelen. Siden har begrebet fundet udbredelse i forbindelse med enhver form for religionstolkning på tværs af religioner, der baserer sig på en bogstavelig læsning af hellige skrifter.

Begrebsforvirring

Begrebet fundamentalisme bliver ofte benyttet i medierne, hovedsagelig med negative associationer til fanatisme, ekstremisme, intolerance og terrorisme. Dette i en sådan grad, at det for mange er svært at skelne begreberne fra hinanden.

I dette forløb er det dog en faglig pointe, at eleverne får blik for nuancerne og lærer at skelne mellem fundamentalisme, ekstremisme og radikaliserings.

Et fundamentalistisk, konservativt syn på hellige skrifter kan let understøtte religiøs ekstremisme, men det behøver det ikke at gøre. Ekstremisme er kendetegnet ved manglende accept af andres holdninger og en parathed til at bruge voldelige og ikke-demokratiske metoder til at fremme egne mål. I baggrundsteksten *Ekstremisme og radikaliserings* er disse begreber uddybet.

En fundamentalistisk læsning af skabelsesberetningen kan fx udmønte sig i en forståelse af, at jorden blev skabt på 7 dage. Det kan igen medføre, at man afviser evolutionsteorien og mener, at Darwin var en fupmager. Men det betyder ikke, at man af den grund er hverken ikke-demokratisk eller voldsparat. Hvis man derimod begynder at true naturvidenskabsfolk, angribe universiteter og lignende, så har man krydset grænsen over i ekstremisme.

Denne skelnen er vigtig for at bekæmpe fordomme og kunne forholde sig kritisk til de informationer, som også eleverne vil støde på mange steder - ikke mindst på sociale medier.

Skriftsynet

Når fundamentalisme defineres som en bogstavelig forståelse af en religions hellige skrifter, så er det naturligt, at fundamentalisme også er kædet sammen med selve synet på de hellige skrifter, også kaldet skriftsynet. For hvorfra får skrifterne deres autoritet? Den autoritet, der gør, at de tilsyneladende rummer sandheden om næsten alt i livet på en direkte og åbenlys måde? Hvor stammer fx forfatterens viden om, hvordan verden faktisk er blevet skabt? Det kan intet menneske jo have en sikker viden om. Og det er netop et kendetegn ved fundamentalismen, at de hellige skrifter anses for at have en ligefrem guddommelig oprindelse, hvad enten det guddommelige direkte har skrevet og overbragt skriften eller dikteret det for mennesker. Det er troen på dette guddommelige ophav og indsigt i alle sammenhænge, der er hele fundamentet for fundamentalismen.

Bibelen

At Bibelen bogstaveligt talt er Guds ord, har været en forudsætning for almindelige kristne gennem næsten to årtusinder. Forståelsen var, at mennesker måske nok nedskrev Bibelen, men den var dikteret

af Gud, eller i det mindste inspireret af Gud. Kun lærde kunne læse Bibelen og beskæftige sig med at forstå og udlægge Guds ord.

Et af Martin Luthers og Reformationens helt store ærinder var at give almindelige kristne mulighed for at læse Bibelen og selv forholde sig til og udlægge Guds ord. Derfor blev Bibelen oversat fra latin til en række sprog (det var dog en proces, der allerede var begyndt i 1400-tallet). Den første danske Bibel udkom således 1550. Martin Luther brugte udtrykket "Sola scriptura" - Skriften alene, da et af hans primære anklagepunkter mod den katolske kirke var, at den var bygget mere på traditioner end på Bibelen. For Martin Luther havde al væsentlig indsigt sit udgangspunkt i Bibelen. Det lyder måske ret fundamentalistisk, men der var dog langt fra tale om en direkte bogstavelig viden, men en viden der blev båret af intense bibelstudier. Ligesom enhver anden kristen på den tid ville Luther dog ikke have sat spørgsmålstegn ved rigtigheden af fx Skabelsesberetningen, Syndefaldet, Opstandelsen osv.

Det var først med fremkomsten af den historisk-kritiske metode i 1800-tallet, at man for alvor begyndte at forholde sig kritisk til Bibelen som tekst. Man begyndte at læse Bibelen som en historisk kilde, der skulle læses ud fra sin historiske sammenhæng. Bibelens enkeltdele blev undersøgt i forhold til forfatter, motivation, anvendelse og den historiske kontekst, de blev skrevet ind i.

Det var en lang proces, og her 200 år senere er det stadig en af de centrale discipliner ved teologien. Forståelsen af menneskets rolle i tilblivelsen af Bibelen har betydet, at man som moderne kristen med videnskaben i hånden kan forholde sig kritisk til de bibelske fortællinger. Man behøver fx ikke at tænke, at verden blev skabt på syv dage, for det var måske datidens forsøg på at forstå verdens indretning. Men det betyder dog ikke, at Bibelen for kristne blot er blevet en bog som alle andre bøger. Det betyder snarere, at dens guddommelige indsigter om især forholdet mellem Gud og mennesker må læses mellem linjernerne og tolkes frem gennem bibelstudier.

I Danmark er denne moderne kritiske læsning af Bibelen altdominerende blandt kristne. Der findes naturligvis grupperinger - også i Folkekirken - der forstår Bibelen mere bogstaveligt, fundamentalistisk, men det er et fåtal.

Ude i verden er den fundamentalistiske forståelse langt mere udbredt blandt kristne. En undersøgelse fra USA fra 2019 viser, at omkring 40 % af amerikanerne mener, at Gud har skabt mennesket i sin nuværende form og kan dermed tilslutte sig det kreationistiske standpunkt, at jorden, mennesket, dyrerne og planterne faktisk blev skabt på syv dage, som der står i Bibelen. 26 % af amerikanerne er omvendt helt enige i Darwins biologiske evolutionsteori, mens 38 % indtager en midterposition, idet de mener, at der i en eller anden grad lægger en højere skaberkraft til grund for mennesket tilblivelse. Det kan fx være en guddommelig styring af eller igangsættelse af evolutionen. 64 % procent mener, der skal undervises i kreationisme side om side med evolutionslæren i skolen, men den amerikanske højesteret har hidtil forbudt dette.

I dag er det mest udbredte skriftsyn blandt kristne, at Bibelen er nedskrevet af mennesker - evt. mennesker med guddommelig inspiration. At Bibelen ikke forstås som Guds direkte ord har udvidet rammerne for fortolkning. Det er fx blevet muligt at argumentere med, at sådan tænkte mennesker dengang eller i den situation, og derfor skrev de, som de gjorde. Der findes dog stadig kristne retninger, der ser Bibelen som Guds ord fra ende til anden.

Koranen

Ifølge islam er Koranen Allahs ord, som - med englen Gabriel som budbringer - er åbenbaret for profeten Muhammed gennem en længere årrække. Det vil sige, at Koranen er Guds ord og ikke menneskers værk. At fravige dette dogme vil være meget kontroversielt, selv blandt det mest progressive, moderne og vestligt orienterede muslimer.

Det er rimeligt at sige, at rammerne for fortolkningen generelt er mere snævre i Islam end i kristendommen. Men at Koranen er Allahs ord, betyder dog ikke, at Koranen ikke kan og skal fortolkes. At der er forskel på de lærdes koranfortolkning, fremgår tydeligt ved det faktum, at nogle mener, at Koranen opfordrer til krig og terror mod vantro, mens et flertal af imamer og retslærde ikke mener Koranen kan bruges til at legitimere dette. Denne forskel findes på trods af, at alle muslimske imamer og retslærde vil sige, at Koranen er Allahs direkte ord. Selvom der blandt muslimer måske er en større andel af fundamentalister, altså muslimer der læser Koranen bogstaveligt, så er den overvejende del enige om, at Koranen må fortolkes, fordi samfundet og tiden har ændret sig. Mange forhold i den moderne verden er ikke omtalt i Koranen, derfor må der fortolkes til. Desuden bruger Koranen - ligesom Bibelen - i udpræget grad billedsprog, hvor det er tydeligt, at tolkning af sprog-billederne er nødvendige.

I den offentlige debat fremhæver nogle, at den islamiske verden mangler en oplysningstid eller en reformation med religionskritik, kildekritik og reformering af skriftsynet. Der er dog gang i en reformbevægelse indenfor islam - særligt i de vestlige lande. I Danmark er to af de mest fremtrædende muslimske debattører Aminah Thønnsen og Sherin Khankan. Uden af fravige dogmet om, at Koranen er Allahs ord, går de ind for en ikke-bogstavelig, moderne læsning af Koranen med tolkning i forhold til kontekst, helhed, nutid og personligt liv. På mange måder repræsenterer de et skriftsyn, som minder om det, man kan finde på den folkekirkelige midterbane. En meningsmåling blandt muslimer i Danmark fra 2015 viser, at 52,4 % ikke støtter en sådan modernisering af skriftsynet og religionen. I samme undersøgelse svarede 35,7 %, at de gik ind for en modernisering, og udviklingen peger i den retning.

Lovreligion

Begrebet lovreligion bliver ofte brugt polemisk til at fremhæve kristendommens særpræg overfor islam. Der fokuseres her på, at det i kristendommen handler om tro fremfor overholdelse af de religiøse regler i forholdet til Gud - og at det er op til den enkelte kristne at finde de rette handlinger ud fra fx det dobbelt kærlighedsbud. Det er dog forsimplet at sige, at Bibelen ikke har regler og retningslinjer, der regulerer de troendes liv. Her kan fx den russiske ortodokse kirkes negative holdning til homoseksualitet og den katolske kirkes syn på prævention og abort nævnes - i begge tilfælde har kirkernes holdning store konsekvenser.

Sharia

Det bliver ofte nævnt i debatten, at islam er en lovreligion. Baggrunden for dette er, at islam fra starten var og stadig mange steder er et komplet system, der både omfatter religion, retningslinjer for samfundsforhold og et juridisk system. Den meget debatterede muslimske lov, sharia-loven, bygger på to skrifter: dels Koranen og dels de såkaldte hadither. Haditherne beskriver, hvordan Muhammed talte og handlede og er en slags vejledninger til at leve i overensstemmelse med Muhammeds liv og levned. Men de forskellige islamiske skoler og retninger har udviklet forskellige udgaver af sharia, så der findes ikke ét fælles sharia-lov-kompleks, som alle muslimer er enige om. Der er store forskelle.

Sharia - som betyder vej - kan også forstås bredt, som den "rette vej", der er anvist i Koranen og i haditherne. Denne brede forståelse af sharia giver plads til at anse sharia, som etiske retningslinjer, der uden problemer kan fungere i et demokrati, hvor lovene besluttet af et parlament. Her har sharia lidt samme funktion som de ti bud i kristendommen. Når sharia derimod opfattes fundamentalistisk, som et konkret og bogstaveligt religiøst lovkompleks, der skal efterleves og danne grundlag for strafudmåling, er der stor fare for, at man bevæger sig ud i ekstremisme, hvor undertrykkelse og vold bliver legitimeret med skriften, og hvor der er en indbygget modsætning til de demokratiske idealer. Det er dog ikke en selvfølge, at en fundamentalistisk forståelse af sharia udmønter sig i ekstremisme, da man godt kan anse sharia som den bedste samfundsindretning, men man er nødt til at indordne sig samfundets normer og regler.

Alle forbeholdene og nuancerne til trods, er der ingen tvivl om, at en stram, fundamentalistisk fortolkning af Sharialoven kan udgøre et demokratisk problem. Omvendt er der mange eksempler på, at man både kan være troende muslim og demokrat. Igen handler det om, hvordan man forstår og tolker religionen.